

Sámi lohkanguovddáš
Saemien lohkemejarnge
Sáme láhkámguovdásj

Mánáj sámegiella mánájgárdijn ja skávllåasstoájgen (SAÁ)

Siri Nystø Rahka, Elin Fjellheim, Randi Juuso
ja Sara Ellen J. Eira Heahtta

Sisadno	
Mánáj sámegiella mánárgárdijn ja skávllåasstoájgen (SAÁ).....	3
Álgadibme	3
Sámegiellaj birra	4
Guovte- ja moattegiellakvuolta ja giellaávddånibme	6
Giellasiemiema åmastibme	7
Gåktu doarjjot ja barggat giellajn mánárgården ja SAÁ:an.....	10
Sáme mánárgårde ja mánárgårde sámé åssudagåjn	12
Ietjå mánárgårde gånå li sámé mánå.....	14
SAÁ	16
Tsuojggima	18
Girjålasjvuolta	20

Mánáj sámegiella mánálgárdijn ja skávllåasstoájgen (SAÁ)

Álgadibme

Dát artihkal ávddånbukta diedoijt sámegiellaj birra ja tjalmos guovte- ja moattegiellak mánáj giellaávddånimev ja gáktu mánálgárde ja skávllåasstoájgge (SAÁ¹) máhtti giellajn barggat. Tjalmos sihke sámé mánálgárdijt, mánálgárdijt sámé åssudagáj, ietjá mánálgárdijt gånna li sámé máná ja skávllåasstoájgev gånna li sámé máná.

Vuonan li sámé definieriduvvam iemeálmugin vuodolága §108 ja ILO-konvensjåvnå nr. 169 tjadá. Duodden dasi, li sámé mánájn suodjalibme iemeálmugin ja minoritiehttan FN:a mánájkonvensjåvnå tjadá (Barne- og familiedepartementet 2003), mij tjuottjot riektáv ietjas giellav adnet ja ietjas kultuvra milta viessot. Mánálgården li sámé mánájn aj riektá sámé sisadnuj mánálgårddelága § 2 (2005) tjadá, mij mierret mánálgårdde galgga vieledit mánáj álldarav, doajmmamáhtukvuodadásev, sjiervev, sosiála ja kultuvralasj duogátjav. Dási gullu sámé mánáj giella ja kultuvrra.

Sámé máná mánálgården li juogu sámé mánálgården, mánálgården sámé åssudagáj jali ietjá mánálgården. Moadda máná vádtsi aj SAÁ:an gá li skávllåj álggám. Sihke háldadusguovlojn ja háldadusguovloj álggolin galggi mánálgárde ja SAÁ:a doarjjot mánáj sámegiellav. Divna mánálgárde galggi ávdedit guládallamav ja giellav. Galggi diedulattjat barggat mánáj giellajn, doarjjot guládallamav ja árvon adnet ja arvusmahttet giellav. Máná galggi aj sæbrrat dájmaida ma giellaávddånimev ávdedi. (Åhpadusdirektoráhtta 2017: 23.)

Sámé mánálgárdijn ja ietjá mánálgárdijn sámé åssudagáj la sámegiella oajvvegiellan, ja dá mánálgárde galggi bisodit ja doarjjan liehket sámé kultuvrradábij ávddånibmáj ja vuojnnusin dahkat sámé giellav, kultuvrav, viessomvuogijt ja árvojt. Mánálgárde rámmapládna dættot jut "Sámé mánálgárde galggi mánáj sámegiellak

---

¹ Dárogiejjaj SFO

máhtudagáv ávdedit, nannit mánáj identitiehtav ja sáme árvojt, sáme kultuvrav ja árbbedábijit bisodit.” (Åhpadusdirektoráhtta 2017: 24). Ietjá mánájgárdijn gánná li sáme máná galggi máná “(...)mávtástuvvat vaj bisodi ja ávddánahtti gielasa, máhtudagás ja kultuvras berustahtek gánná rijkán árru.” (Åhpadusdirektoráhtta 2017: 25). Dættoduvvá aj mánájgárde sisadno galggá hiebaduvvat mánáj duogátja gáktuj, ja sáme kultuvrra vuordeduvvá liehket oassen mánájgárde sisanos.

Gå máná SAÁ:aj álggi, de galggá SAÁ oahppolága § 13-7 milta láhtjet dilev stáhkamij ja kultuvrra- ja asstoájggedájmajda hiebaduvvam mánáj álldarij ja berustimijda (Opplæringslova 1998). SAÁ:a galggá aj láhtjet dilev vaj sáme máná bessi ávddánit ja nannit sáme gielav ja kultuvrav, ja galggá doarjjan liehket vaj máná bessi sáme kultuvrav átsádallat. SAÁ galggá duodden doarjjot mánájt vaj nanos identitiehtav ja positijvalasj iesjgáváv ávddáni (Åhpadusdirektoráhtta 2021).

Sáme gielaj birra

Sábme la sámij árronguovllo Vuonan, Svierigin, Suoman ja Ruossjan. Gehtja kártav sáme oahpestiddijj næhttabielen: <https://samiskeveivisere.no/kart/>. Gávnnuji 10 sáme giela: Oarjjelsáme giella, ubbmemsáme giella, bihtámsáme giella, nuorttasáme giella, anársáme giella, gálldásáme giella, áhkkelsáme giella, giellidasáme giella ja dárjjesáme giella.

Nuorttasáme giella I stuorámus giellaguovllo Sámen ienemus sáme gielagij ja gábtjtjá oasev Vuonas gitta Ufuohtavuonas lulás Várjjagij, aktan nuortap guovlojn Svierigin ja Suoman. Vuonan, ja aj Svierigin, la duodden oarjjelsáme giella, ubbmemsáme giella, bihtámsáme giella ja julevsáme giella, gánná oarjjelsáme giella ja julevsáme giella li stuorámus giellajuohkusa. Oarjjelsáme giella I Femunden-guovlos Engerdalenin nuorttalap guovlojda Vefsen-guovllo rádjáj, ja vijddudahka la suláj sæmme stuorre gá nuorttasáme guovllo.

Julevsáme giellaguovllo I Sálltoduoddaris oarjján Bálágij nuorttan. Julev- ja oarjjelsáme guovlojda gulluji aj sulásasj guovlo svierigabielen.

Anársámeigiella l nuorttasuoman Anárjávrrre-guovlon, ja anársámeigielagijs la lassánam maŋemus jagijt diedulasj ja stuorra ælládahttembargo tjadá. Gálldásámeigiella ságastuvvá lullen Vuonan, Anár-guovlon Suoman, ja unnep oasen Ruossjan. Ruossjan Guoládagán la duodden gielladasámeigiella, dárjjesámeigiella ja áhkkelsámeigiella. Gielladasámeigiella l ájnna giella mij ságastuvvá muhtem familjajs. Gávnnuji dássju gallegasj ulmutja gudi dárjjesámeigielav háldadi, ja áhkkelsámeigiella l gáhtomin. (Sáme giellagálldo u.å.)

Vuonan li nuorttasámeigiella, julevsámeigiella ja oarjjelsámeigiella almulasj giela. Da gálmma giela li uddni aj áhpadusgiela mánájgárdijn ja skávlájn. Gálmma ietjá giela gulluji aj Vuodnaj, ja da li bihtámsámeigiella, ubbmemsámeigiella ja gálldásámeigiella. (Todal 2019.) Sámeigiella gullu suoma-ugralasj giellafamilljaj, aktan suomagielajn ja ungáragielajn. Suoma-ugralasj giela ságastuvvi Sámen, Urála-guovlo birra ja lulás. Sámeigiella l dajnas ietjá giellajuohkusin gá indoeuropealasj giela Europan, dagu dárogiella, ieŋŋilsgiella ja dujskagiella. Sámeigiela ja dárogiela gaskan li dajnas stuorra gielalasj sieradusá, ja aj sámeigielaj gaskan li oalle stuorra gielalasj sieradusá. Ráddnágiela máhtti muhtem mærráj dádjadit nubbe nuppev, valla buojkulvissan de li stuorra sieradusá oarjjelsámeigiela ja nuorttasámeigiela gaskan.

Divna sámeigiela li oalle nuorra tjállemgiela. Histávrráttjat li njálmálasj giellaárbbedábe guoddám gielav, ja subtsastallamvuogij ja njálmálasj máhttodábij tjadá l giella buolvas buolvvaj joarkkám. Sámeigiela tjállemgiella juo 1600-jagij ja 1700-jagij sinna ælláj gá vuostasj sáme tevsta tjáleduvvin dan ájggásasj tjállemvuohkáj. Moadda tjállemgiellanárma li dan maŋŋáj anon læhkám. Udnásj nuortta-, julev- ja oarjjelsáme tjállemgiela dáhkkiduvvin ja sajjáduhteduvvin 1970-80 jagij sinna, ja daj jagij maŋŋel la tækstaproduksjávnná lassánam. Daj ietjá sámeigielaj tjállemgiela li aj oalle ádá, ja ælla divna sámeigielajn tjállemgiela. Gálldásámeigiela tjállemvuohke l anon læhkám 1970-jagij ávddála, madin alfabiehta ávddánij 1990-jagij sinna. Anársámeigiela tjállemvuohke dáhkkiduváj jagen 1996, gánná alfabiehta mij uddni aneduvvá dáhkkiduváj jagen 2004. Ruossjan aneduvvi kyrilla bokstáva gielladasámeigiela tjállemvuogen majt adnegáhtin jagen 1987, valla dárjjesámeigielan ja áhkkelsámeigielan ælla tjállemgiela. Ádásap tjállemgiela ma li dáhkkiduvvam li ubbmemsámeigiela tjállemvuohke mij dáhkkiduváj jagen 2016, ja bihtámsámeigiela tjállemvuohke mij normieriduváj jagen 2019. (Sáme giellagálldo u.å)

Guovte- ja moattegielakvuolta ja giellaávddånibme

Moadda sáme máná li guovte- jali moattegielaga, ja ávddáni ja oahppi gielajt moatte láhkáj. Dábálasj la guovtegielak mánáj giela, sihke dádjadibme ja árra giellaproduksjávnná, e ávddána jur sáemmi láhkáj ja sáemmi buolta (De Houwer 2021: 21). Da ávddáni iesjguhtik ævtoj ja máhtukvuodaj milta. Muhtem sáme mánáj nannusap giella I sáme giella, madin ietjá sáme mánáj nannusap giella I dárogiella. Moadda sáme familjajn la sihke sáme giella ja dárogiella sijddagiellan. Muhtem sáme máná bajássjaddi aj guovtijn sáme gielajn duodden dárogiellaj, svierigadárogiellaj ja/jali suomagiellaj. Moaddása e máhte sáme gielav, ja ietjáda vas li uddni oahppamin gielav.

Giellaávddånibme vájkkuduvvá sosiálalasj vájkkudusájs ja sebrudagás, dassta jus sáme giella I majoritiettagiella jali minoritiettagiella lahkabirrusin ja bájkálasj sebrudagán. Vájku sáme giella I sijddagiellan ja majoritiettagiella sebrudagán, de la huoman ietjá dille gá dárogielak mánáj danen gá sáme gielajn li ietjá ævto, ressurša ja rámma giela gáktuj.

Buojkulvissan li oahpponævojs vádne, ja sáme mánájgárddefálaldagájs, áhpadiddjijs ja mánájgárddeáhpaddjijs vádne.

Mánájgárddebarggijda ja ietjádijda gudi gielajn barggi, la ájnas tjuovvot mánáj giellaávddånimev ja adnet fáhkagiela majna máhtá gávvidit ja guoradallat ávddånimev (Høigård 2019: 80–81). Árra giellaávddånimen la mánáj gielaámastibme suláj sáemmilágásj berustahtek jus mánná ámas avtav jali moadda giela. Gá guovte- ja moattegielak máná ámastibme giela, de li sáemmi oase giela ja kognitijva systemas ma ávddáni gá avtagielak mánán. (Egeberg 2016: 57.) Guovte- ja moattegielak máná sjaddi álu árrat diedulattja giela hámij gáktuj. Gá mánán li moadda giela de árrat oadtju vásádusájt giela birra, ja ælvvá árrat duola dagu sieradusájt giela gaskan. Dan baktu ájttsi giela hámev. Giela hámev máhtá mánná ielvet moatte láhkáj, ælvvá buojkulvissan juogu giellajienajt, sájdímij, báhkohámij jali gárgadisájt. Guládallama ja sosiála aktijvuodaj tjadá ámas mánná dájt gielalasj systemajt.

Dárbbo dádjadit ja iesj moalgedit juojddá arvusmahtá ámastimev.

Mánájgárddebarggijda ja barggijda SAA:an la vuogas ja ávkken adnet máhtudagáv mánáj giela birra guovtegielasperspektijvan vaj hiebadit ja tjuovvot mánáj

giellaávddánimev. Gielalasj sieradusájt viertti vieledit. Dárogielan li buojkulvissan moadda avtastávvalbágo.

Sámeielan li ienep guoktastávvalbágo ja guhkep bágo ietjá dættojn ja stávvalij. Mánárgárdde barggijda ja iehtjádijda gudi mánáj barggi la dajna ávkken máhttet buohtastahttet gielajt ja dábddát gielalasj sieradusájt vaj dábddát mij la guovtegielagijda dábálasj giellaávddánibme ja mij la giellagássjelisvuohta jali ietjá gielalasj hásstalus.

Giellasystema ámastibme

Máná dábálattjat vokalisierigoahtá 1-mánnusattjan, ja lahkke jage mañjela buktá ienep ja ienep giellajienajt ma gulluji ietjas giellasebrudahkaj, juogu la avtagielak jali guovtegielak máná. Ietjá giellajiena mánáj giellasebrudagán ma e giellaj jali gielajda gullu, gahttji ierit. Mañenagi de vokalisierim joarkká stávvaldabárdibmáj, avta konsonántajn ja avta vokálajn. Gá muhtem giellajienajt háldadi, de háddidallagáhti æjgádijt ja gærddádi jiednasekvensajt ja muhtem mærráj bágojt majt juo dábddi. Árra giellaávddánimen ij la huoman tjielgga ságastibme, valla dát vuoset máná l systematisierimin giellajienajt, ja dábddágoahtá iednegiela giellajienajt. Dat ávddánibme dahká aj jut máná oahppagoahtá makkir jiena li álgojiena, gáktu da máhtti tjoahkkáj biejaduvvat ja gáktu aneduvvi. Mañenagi ámas máná giela foniebmasystemav (jiednasystemav) duodden jiednadibmáj. Guovtegielak máná oahppi mañenagi sieradit gielaj gaskan oassen fonologijjalasj ávddánimes. (De Houwer 2021; Høigård 2019: 81–84.)

Moatte gielajn la dábálasj máná álkkebun dahká giellajienajt jali oanet bágojt ja jienajt. Dát guosská sihke avtagielak ja guovtegielak mánájda. Guovtegielak mánájda máhtti fonologijjalasj prosessa gássjelabbon dahkat diehtet makkir gielav njuorakmáná adná (De Houwer 2021.) Dábálasj vuoge jiednadimij álkedibmáj li giellajienajt guodet, málssot jienav ietjá jienajn, duoddit jienajt ja málssot jienaj sajijt bágo sinna. “Náv máhtta ‘ieddne’ sjaddat ‘ienne’, ‘bárrát’ sjaddat ‘bájját’ ja ‘páhper’ sjaddat ‘pápej’.” (Baal 2020: 60). Huoman, juska máná adná dájt álkedimij, de ij merkaj máná l boasto láhkáj ávddánime. Mánáj la farra ienep dárbbu guládallat ja dárbbu

báhkoboannudahkaj, mij dahká jiednadibme ij állu sadjásis boade dalága. Dábálasj jiena ma li gássjelabbo jiednadit li buojkulvissan sieradit plosijvaj tjuodjelisvuodav, dagu /b/ ja /p/ gaskan. Plosijva máhtti aj málsoduvvat mánáj gielan, dagu álgojiedna /d/ boahdá /g/ sadjáj bágon *girdde*. Tremulánnta /r/ la aj hásstaliddje jiedna mij dábálattjat maŋnet ámastuvvá, ja dan jiena sádjáj gullá álu // jali /j/. Buojkulvis la nuorttasáme bágos *riebran*: /riebran/ → /jiepan/ (Pulk 2019: 39).

Akta dutkam nuorttasámegiela vuostasjgielak mánáj jiednadimbuvttadimes vuosedij nieljeagága lidjin ámastam ienemusosev konsonántajs, ietján gá frikatijvajt /θ, ð, s, ʃ/, <ʈ, ɖ, s, ʂ>, affrikahtajt /ts dz, dʒ/, <c z, ʒ>, nasálajt /ɲ/, <ɲ>, tremulántav /r/, <r>, ja laterala approksimántav /ʎ/, <ɟ>. Duodden lidjin aj stuorra oasse diftãŋŋajs ja konsonántatjoahkkijs sajenis, duola dagu vuostasj jiena bágon dagu /sk, sn, sp, st/. Ietjá buojkulvisá lidjin konsonánta gassko bágon /ræv, uj, urr, uss/. Máná ámastin konsonántatjoahkkijt guokta segmentaj buorep gá konsonántatjoahkkijt gálmma segmentaj. Máná dán dutkamin adnin aj álkedimprossesajt dagu assimilasjãvnnã gãnnã jiena sádjáj boahdá ietjá jiedna. Dát dáhpáduváj álu vaj /r/ foniemas bessat. Aj klusterbinnedibme guovddakonsonántajs dáhpáduváj gãnnã lidjin gálmma segmenta, dagu nuorttasáme bágon *skálžžut* gãnnã // gádoj: /skaaldʒtʃuht/ → /skaadʒtʃuht/. (Pulk 2019.) Buojkulvis julevsámegiela li álggokonsonánta /str/ bágon *stráddu* oaneduvvá /st/ jali dássju /t/.

Maŋenagi gá máná báhkoboannudahka lassán ja jiednadibme ávddãn, de oadtju mánnã aj dádjadimev báhkodahkama ja báhkostruktuvtaraj birra. Dutkama iesjguhtik rijkas vuosedi li stuorra sieradusá jur goassa mánnã oahppá giela sãjãdimsystemav. Mánã ámastã álu substantijvajt vuostatjin ávddãl gã verbajt ja adjektijvajt adnegãhti. (Høigård 2019: 96). Gielajn dagu sãmegiella, gãnnã li valjes sãjãdim- ja suorgudimsystema, ámastuvvi dá systema árrat. Stuorra sieradus dárogielas la sãmegielajn li moadda sãjãdimgehtjusa, sihke verbaj persãvnãj milta gãnnã sierraláhkãj guovtijlãhko sierat dárogielas, valla aj substantijvajt kasussystiebma l viehka vallje. Báhko *goahte* julevsãmegiellaj, sãjãduvã buojkulvissan moadda kasusajda. Duodden nominatijvvaj *goahte* ja genitijvvaj *goade*, de li ietjá buojkulvisá *goaden, goades, goahdáj*, ja *gãdijn*. Bágo oadtju sierra kasusgehtjusijt ja li aj vokállarievddadusá vuostasj ja nuppát stãvvalin, duodden guovddakonsonántaj málssomijda. Ájnas la dãbdddãt ja vieledit iesjguhtik sãmegiela grammatihkalasj sieradusãjt. Buojkulvissan de li nuortta-

ja julevsámegiellan gehtjusa ja grádamálssomsystiebma gánná guovddakonsonánta verbajn ja substantijvajn málssu. Oarjjelsámegiellan li gehtjusa, vokállamálssoma ja málsosjiena guovdásj grammatihkalasj ássje masi viertti berustimev biedjat.

Dutkam nuorttasámegiela vuostasgielagij ámastime birra vuonet jut máná vuostatjin oahppagáhti leksemajt ja dábálattjat adni álgon dássju avtav morfologijjalasj hámev leksemajda majt li ámastam. Buojkulvissan de máhtta máná nuorttasámegiellaj adnet *addit*- verbav dássju imperatijvvahámen *atte*. Maŋenagi dárba máná ienep morfologijjalasj hámiht gá báhkoboannudahka lassán ja hábbmigoahtá njuolgadusájt báhkosájádime birra. (Ijäs 2009: 54.) Máná sájt dagu verbajt persávnáj milta ja substantijvajt lågoj milta, daj njuolgadusáj milta majt iesj la ámastam. Dán mutton máná sájádimev dånimen de la mánán dádjadibme bágo sájáduvvi. Huoman de ij la divna sájádimnjuolgadusájt oahppam ja máná gæhttjaladdá ietjas njuolgadusájt moatten aktijvuodan, ja ij agev sjatta riehta. "Máná máhtta buojkulvissan javllat 'ároja' gánná állessjattuk javllá 'árruha'. (...) boastosájádibme vuonet máná ieret avtalågov moattelågov". (Baal 2020: 60). Ietj buojkulvis la gá máná adná 3.persávná sájádimhámev danna gánná 1.persávná sájádimháme galggá, dagu *mun boahtá*² (Ijäs 2011). Vuojná aj sæmme viggamusáv oarjjelsámegiela nuppátgiellaámastimen gánná verbaj 3.persávná presensháme ja infinitivva álu aneduvvá danna gánná ij galga (Fjellheim 2007). Máná l áttjudime dádjadimev giela vuogádagá birra ja jut bágo tjuovvu sájádimstruktuvrajt, ja dákkir boastosájádime li oassen máná ávddånimes. Nuorttasámegielak³ mánáj giellaávddånimen li substantijvaj ja verbaj vuodosájádimvuogádagá sajenis gá máná li suláj gálmma ja niellja jagága (Baal 2004; 2009; Ijäs 2009; 2011). Máná vuostasj moalgedime li moalgedime avta bágujn, juska mánán la vijdep sisadno moalgedibmáj gá jur dat ájnna báhko. Maŋenagi gá la birrusin guovtejagák de bárdogoahtá guokta ja guokta bágo avtadahkan ja bágojt gárgadisájda (Baal 2020: 60). Máná gielalasj analijssa dahká jut adnegoahtá ienep ja ienep bágojt gárgadissan, ja dahká allasis njuolgadusájt báhkobárdoma birra, ja kombinierigoahtá aj gálmma bágo ja dan láhkáj vijdet gielalasj njuolgadusájt. Dábálasj la sihke sámegiellan ja dárogiellan jut máná guodá doajmmabágojt ja adná dássju leksikála bágojt gá da li

---

² Julevsámegiellaj járggáluvvam: mán boahtá

³ Ij gávnnu dutkam julev- ja oarjjelsáme giellaámastime birra

bágo majt mánná álu iesj váset ja tjadná vissa sisadnuj. (Høigård 2019: 98–102.) Madin guovtejahkásasj mánná adná oanes moalgedimijt guovte bágoj, de la nieljejahkásasj mánná guhkep moalgedimijt adnegoahtám gánná l ienep sisadno. Vuodulasj syntávsalasj njuolgasusá ámastuvvi, juska ælla állu dagu állessjattugij gielan. Gudájahkásattjan li ájn vil guhkep ja dárkkelap moalgedime ja ienep syntávsalasj njuolgasusá sajenis.

Gáktu doarjjot ja barggat gielajn mánárgården ja SAA:an

Mánárgårddde la huj ájnas giellaariedná sáme mánárgda ja dahká moaddása sjaddi sámegiela, ja vájkkut sáme giellabirrusij ávddánibmáj. Giellabarggo mánárgården viertti hiebaduvvat iesjguhtik mánárgjuohkusa milta. Le gus mánárgjuogos sámegiela juogos jali dárogiela juogos? Dárbaj gus gielav nannit ja bisodit jali rievddat giellaanov dárogielas sámegiellaj?

Álles Vuonan ja sámen la sámegiella minoritiettagiella. Dutkam vuoset intensijva giellaadnem la dárbulasj vaj máná galggi sámegiela buktet ja ávddánit (Svonni 1993). Vaj oadtjot ienep giellaadnijn ja vaj nannit minoritiettagielav viertti danen adnuj válldet nanos giellamodellaj mánárggårdijn ja skávlåjn. Viertti sierra dættov biedjat minoritiettagiellaj vaj galggá nanos gielalasj báhtusij oadtjot, ja dav jákså gå sámegiella l oajvvegiella áhpadusán ja aneduvvá juohkka aktijvuodan. Nanos giellamodella báhtusa minoritiettagiela gáktuj li guovtegielakvuolta ja tjálamáhtto guovte giellaj, ja giellaælládahttem ja giellabisodibme.

Akta modælla la giellabiessomodælla mij buoragit hiehpá mánárggårdijn gánná mánárg sijddagiella la ietjá giella gå sámegiella. Modælla tjalmos sámegiela oahppamav ja ávdedimev, ja máhtta tjadaduvvat giellabiessen álles jali lahkke ájge. Ietjá modælla la giellabisodimodælla mij hiehpá mánárggårdijn gánná mánárg sijddagiella l sámegiella. Ulmme la bisodit ja ávddánit mánárg sámegiela. (Baker og Wright 2021; NOU 2016:18.)

Akta buojkulvis vuorbástuvvam giellabargos mánárggården ja skávlån la Elgå-prosjækta, gánná nahkin oarjjelsámegiela ælládahttet nanos giellamodella ja giellabiese tjadá. Nahkin dajna mánárg dahkat oarjjelsámegiela. Mánárggården li

sámegiellak mánájuogos gudi stuorra oasev biejves adnin dássju sámegiellaj ja bessin ietjasa sierra sajev adnet mij sjattaj sámegiellabájkke ja giellaariedná. Gå máná skávlåj ålggin li åhpodus sámegiellaj moadda fágajn, ja máná oadtjun sámegiela åhpodusåv skåvlåjagij tjadá. (Todal 2007.) Jon total vuoset Elgåj ja åvddånbuktå

giellabiessemånåjgårdijt dán mikroleksjåvnån:

<https://lohkanguovddas.no/se/samegiela-oahpamus/teavsttat-listtut-ja-eara-dokumeanttat/sprakbadsbarnehager>.

Ietjå giellabarggo majna vuorbåstuvvin la Anåris Suoman anårsåmegiela ællådahttemis, gånå giellabiessemodella aneduvåj månåjgården ja skåvlån ja buvtij nanos ja buorre giellalasj båhtusijt (Gehtja Pasanen 2015). Todala (2007) ja Pasanena (2015) dutkama vuosedi diedulasjvuohda giellabarggo hárråj buktå båhtusijt. Viertti diedulattjat våljit makkir giellav galggå sågastit månåjgården ja diedulattjat dåbådått makkir giellajt månå åvdutjis máhtti ja makkir giellajt sijdan sågasti. Adnit diedulasjvuodav giela ano birra ja adnit giellav majt månå dårbahti ietjasa årggabiejven ja gulådibme. Gulådibme ja sågastibme la vuodon vaj månå bessin ietjå giellav njålmålattjat buktet ja våsedit. Gå adnå giellav moatte dåjmajn ja kontevstajn de bessin våsedit giellav moattelågåsj aktijvuodajs ja dajna oahppat målsudahkes giellav.

Nanos giellamodellaj tjadá ja nanos giella månåjgården dahkå vuodov sámegiela åhpodusåv skåvlån. Buorre I adnet guhkesåjggeperspektijvav vuodon ja åjådusån adnet ålles åhpodusåv månåjgårdes gitta joarkkaskåvlåj gå barggå sámegiellajn månåjgården ja SAÁ:an. Sámegiella månåjgården doarjju giellamáhtudagå vuodov ja våjkkut låhkåm- ja tjållemåvddånimav. Dat vas våjkkut ja nanni oahppamav ja dådjadimev skåvlån. Svonni (1993: 180) dættot månåjda sámegiellajn vuostasjgiellan la åjnas giella aneduvvå ålu ja moatte aktijvuodajn åvddåll månå skåvlåj ålgi. Sån aj tjålmos månå ietjå sijddagiellajn gå sámegiella dårbahti årra giellaoahppamav duodden gå giellav adnet moattelågåsj aktijvuodajn. Åjnas la dajnas jus giellav vuojnnå ja gullå juohkka biejve månåjgården ja SAÁ:an, ja jut månå bessin visuålalattjat oahpåstuvvat tjållemgiellajn duola dagu gåvåj, girij ja plakåhtaj baktu.

Sáme mánárgárde ja mánárgárde sáme ássudagájn

Sáme mánárgárden jali ássudagán, juogu jus galggá rievddat giellaanov mánájuohkusin jali gielav bisodit, de la vuogas mánárgárdde tjadát ietjasa ævtojt ja plánájt giellabargo gáktuj. Ássjeguovddelis gatjálvisá li: Makkir la mánájuogos? Makkir sebrudahka la? Makkir ulmijt biedjá ja makkir strategiijav galggá adnet vaj jáksá ietjas giellaulmijt? Vuogas la aj guoradallat makkir ressursájt adná lahkabirrusin ja makkir álgoldisævtojt milta barggá. Buorre l aj jus mánárgárdde dahká tjielgga vuogijt gáktu tjuovvolit mánájt giellaanov, ja dan milta dahkat bagádusájt ja njuolgadusájt ma gulluji álles mánárgárdáj. Máná li álu iesjuhtik gielalasj dásen. Ájnas la dábddát mánájt duogátjav. Makkir sijddagiela li mánájn? Le gus dárogiella jali sáme giela, jali goappátja giela? Soajttá aj goalmát giella. Mánájt giellabuvttadimev la aj vuogas guoradallat. Le gus akta giella nannusap nuppe gielas? Ságsti ja dádjadi gus sáme gielav? Soajttá mánájt iesj ij sámásta, valla dádjat gielav ja dajna ienemusát dárus ietjá mánájdá ja barggijda? Makkir aktijvuodájn adni sáme gielav?

Segat gus mánájt dárogielav ja sáme gielav guládimen? Ietjá ássje mánájuohkusa giela gáktuj la jus mánárgárdde l sáme sebrudagán/bájkken gánná sáme giella gullu aj ietjá institusjávnaájn, barggosájjijn, dájmaájn ja asstoájjegearienájn. Jus dav dahká de oadtju mánárgárdde ienep dárjav giela gáktuj danen gá sáme giella gullu, vuojnu ja aneduvvá aj mánárgárde álggolín, mij vájkkut mánájt giellaanov aj mánárgárden.

Mánájuohkusa milta viertti dahkat ulmijt giela gáktuj. Jus mánájt li sáme gielaga, de la ulmme nannit ja bisodit gielav. Jus li mánájt reseptijvalasj giellamáhtudagájn gudi e sámásta, valla farra válljiji dárustit de la vuogas ulmme rievddat gielav aj produktijvalasj giellan, giellan májt ietja njálmálettat bukti duodden dádjadibmáj.

Jus mánájuohkusin la navti jut dárogiella segaduvvá sáme gielájn ja ulmme l oadtjot mánájt sáme gielagin ja bessat dárogiela oabllomis, jali mánájuogos gánná mánájt ienemusát dárusti juska sáme gielav máhtti ja dádjadi, de la vuogas dav tjielggasit duosstot ja dahkat ulmijt ma li tjielggasa sihke barggijda ja mánájdá. Dav la aj ájnas æjgádij juohket vaj tjielgádit æjgádij vuorddemusájt mánájt giellaáhpádusáj. Æjgátjuohkusin gávnna moattelágásj vuorddemusájt mánájt giellaáhpádusá sisadnuj ja makkir ulme li sáme giela giellaávdánibmáj. Ávkken la dajna gáváv oadtjot æjgádij vuorddemusájt badjel ja tjielgádit mánárgárde giellaáhpádusá ulmijt.

Mánáigárddebarggijda la diedulasj barggovuohke ájnas báhkoboannudagá ávddánime diehti ja vaj sámegiella galggá liehket giella mij aneduvvá mánáigården. Divna barggijn viertti liehket sæmme strategijja gåktu dajna barggat vaj mánáigda sjaddá tjielgas makkir giella galggá ságastuvvat. Dåhkki aj mánáig sebrudahttet ja dahkat sámegiela aktisasj ulmmen majt galggá jákså. Dåkkir hástalusáv máhtta duostot vuogijn mij doarju ja arvusmahtta sámegiela, farra gå agev tsuojgodit dárogielanov. Farra arvusmahttet sámegiela gå garrasit njuolga tsuojggit mánáigda juohka bále gå dárusti. Jus máná dárogiela bágojt jali gárgadisájt adni, vaddit sámegiela bágojt gærdádime tjadá. Ietjá vuoge li mánáig ståhkamij oassålasstet vaj nahká rievddat giellaanov sámegiellaj ja dan baktu vaddet bágojt majt dárbahe ietjasa ståhkamin. Dånna viertti diedon aj mánáig iesjrádålasjvuodav ja sosiålasj avtastallamav vieledit.

Huoman, jus váset la dárbbu dárogiellaj vaddet sajev mánáig jasskavuoda jali huvso diehti de la ájnas dav dahkat tjielga ulmijn ja rájáj vaj dárogiella ij ilå ålov oablo mánáigården, valla nav vaj sámegiella sjaddá gulådallamgiella. Dav dåhkki duola dagu giellaavådagáj tjadá tjådadit. Dahkit sierra dárogiela sajev jali åjgev, jali adnit ietjá ráddjådum vuogijt gåktu dárogiela adnet mánáigården. Dåt buojkulvis la prosjevtas "Rådastallam" ja la aj aneduvvam julevsåme mánáigården Vuonak mánåjårruhin gånå dahkin ráddjådum fysålasj dárogiela sajev gånå mánå bessin dárustit jus lij dárbbu. Båhtusa dassta vuosedin mañenagi ij lim dárbbu dakkir dárogiela sådáj gå mánå sámåstahttjåjin ja jasska sjaddin sámegiela ja dådjadin ulmme li sámåstit. Dåkkir giella barggovuogijn li vuorbåstuvvam vaj målssot mánåig giela reseptijvalasj giela produktijvalasj giellaadnuj. (Kintel, Mikkelsen & Mikkelsen 2013; Andersen 2021.)

Mánåjjuohkusin gånå li sieråduså mánåig sámegiela máhtudagáj gaskan, viertti barggat sihke daj mánåig gudi dárbahe sámegiela oahppat, valla aj vieledit dajt mánåig gudi li sámegiela ja sámegiela máhtti vaj sij bassi bisodit ja ávddånit ietjasa giela. Dáj mánåigda la aj tjielga sámegiela riedná ja rámma åvkken.

Bågojt ja buojkuldagáj oahppam la guovdåsj åssje. Báhkoboannudahka ávddån aktan mánåig giella ávddånimijn, ja mánå vuorkki bágojt mujttuj mañenagi gå åtsådallå giela.

Buojkuldagáj dådjadimev vijdet ja mujton systematisieri gåktu bágojt dådjat ja laset ienep sisanov mañenagi gå oadtju ådå åtsådallamijt ja våsådusåjt. Sámegiela valjes såjådimevuogådagå diehti l aj viehka ájnas adnet moadda báhkohåme sågastallamijn vaj

máná ámastí sájjádimstruktuvrajt ja átsádalli gáktu adnet bágojt gárgadisájn. Dáhkki bæjválasj doajmman tjalmosit duola dagu verbajt 1.persávnán, jali jus substantijvajt moattelågon sihtá dættodit dáhkki juohket mánájt unnep juohkusijda ja dahkat stáhkusijt gánná avta- ja moattelåhko l sisadno . Ulmme l adnet diedulasjuodav sájjádimij birra ja dajt adnet bæjválasj guládimen.

Muhtem mánájjárde ja SAÁ:a adni giellaplánav gánná hábbmiji barggovuogijt, ulmijt ja sisanov. Dakkir giellaplána li buorre viehkken ja doarjjan barggijda vaj strukturerit giellabargov. Mánájjárde/SAÁ:a giellaplánav ja giellaulmijt luluj vuogas juohket æjgádij vaj bessi sæbrrat giellabargguj. Dajnas sjaddá gielladiedulasjuohta aktisasj dahkamus ja æjgáda máhtti sæbrrat dasi aj sijdan.

Ietjá mánájjárde gánná li sáme máná

Ietjá mánájjárde gánná li sáme máná li ja bierriji liehket ájnas giellaariená daj mánájjda. Dáj mánájjárdijn li máná sáme gielajn sijddagiellan ja máná gudi e ane sáme gielav sijddagiellan. Mánájjárdde la álu ájnna sáme giela giellaariedná mánájj lahkabirrusin. Dáj mánájjárdijn ja SAÁ:ajn la aj ávkken dábbdát mánájj gielladuogátjav, makkir sáme gielav ságasti ja man láhkáj bukti gielav. Mánájjárden máhtti liehket máná iesjgudik sáme gielajn, buojkulvissan máná gudi oarjjelsáme gielav ságasti ja ietjá máná gudi nuorttasáme gielav ságasti. Duodden aj máná guokta sáme gielaj. Vuogas la mánájjda ja barggijda oahpástuvvat ietjá sáme gielaj vaj máná oahppi li moadda sáme giela. Sáme familja ja berraha li álu stuore ja muhtem berrahijn ságastuvvá álu guovte jali moadda sáme giela, ja moadda familjajn li aj moadda gápte iesjguhtik guovlojs. Dan gáktuj dáhkki aj oahpástuvvat gáptij ietjá guovlojs gá mánájjárde/SAÁ:a guovllo. Makkir giellaguovlon le mánájjárdde ja SAÁ:a? Le gus nuorttan nuorttasáme gielguovlon, Nordlándan julevsáme gielguovlon jali Trøndelágan ja sisednamin oarjjelsáme gielguovlon? Muhtem mánájjárde li aj árbbedábálasj sáme guovlo álggolin, ja danen la vuogas dábbdát makkir sáme giela li mánájjjuohkusin.

Ietjá mánájjárdijn ja SAÁ:ajn la aj vejulasj giellabiessemmodellav tjuovvot. Muhtem bájkijn, dagu dárogielak mánájjárden, la unna mánájjjuogos gudi sáme gielfálaldagáv galggi oadtjot. Gá la dássju akta máná mánájjárden gut galggá sáme gielak fálaldagáv

oadjot la máná jasskavuoda ja sebrudahttema diehti ájnas mánárgárdde bærrággæhttjá sáme gielav ja kultuvrav. Ij la máná ávdásvásstádus áhpadit sámegielav iehtjádijda jali vuosedallat sáme kultuvrraelementajt. Dat gullu mánárgárddebargguj. Adnit farra dav sámegielav majt máhttebihtit ja sebrudahttit álles mánárgárdev sáme giellaj ja kultuvrraj, ja adnit vuojnnusin sáme gálvojt, dingajt ja ietjá elementajt. Jus li moadda máná gudi galggi sámegielfálaldagáv oadjot, la ávkálasj tjoahkkit dajt mánájt avta juohkusij. Gielav viertti vuorodit vaj jáksát rámmaplána ulmijt. Dav dáhkki organisierit modella milta gánná lahkkeoasse I sámegieloasse. Buojkulvissan dáhkki dahkat sámegielájgev ja sámegielbájkev mij mierret goassa ja gánná sámás. Vahkov ja bievjijt dáhkki juohket ájge milta. Ájgge bárrámbáttá ávddál máhtta liehket sámegielájgge muhtem biejve. Dav máhtta hiebadit barggij ja ressursaj milta. Duodden dáhkki ásadit ietjas sámegielbájkev mánárgárde jali SAÁ:a lahkusin, juogu I álggosadje majt ietja tsieggibihtit jali duola dagu sehka jali gábmá majt adnebihtit sámegielariednán. Átsádallama vuosedi sámegielarienájt nahká buoremusát dahkat jus organisieri persávnáj, ájge ja bájke milta (buojkulvis Elgås, gehtja Todal 2007). Dan láhkáj la aj tjielgas mánájda goassa I sámegielájgge, gen siegen galggi liehket ja gánná galggi liehket. Dán aktijvuodan luluj aj vuogas guoradallat makkir vejulasjuoda li lahkabirrusin giela gáktuj. Le gus giellaguovdásj lahkusin gánná li muhtem giellafálaldagá? Li gus sáme siebre jali ietjá institusjávna gudi aj gielav sihti nannit jali oahppat? Gávnnuji gus muhtem ressurssaulmutja gev máhttebihtit mánárgárdáj gáhttjot ja sijá siegen dájmajt dahkat?

Mánárgárde ja SAÁ:a árggabiejven galggá dahkat sajev sámegiellaj. Gielalásj doarjjo I sámegielav lággijit bæjválasj dájmajda ja guládibmáj álles mánárgárden ja SAÁ:an ja dahkat sámegielav vuojnnusin. Gatsostit gávájt, bágojt ja plakáhtajt. Válldit adnuj muhtem sáme lávllagijit tjáhkánimbáttán majt álles mánárgárdde máhtta oahppat. Bæjválasj dájmajda ja rutijnajda dagu gárvvunimbáttán jali bárrámbáttán la aj huj vuogas adnuj válldet sámegielav ja sáme bágojt ja moallánagájt.

Biebbmo ja bárrámbáddá I vuogas gielladoajmma gánná máná máhtti aktijvalattjat oassálasstet biebbmoj gárvedibmáj. Dat vaddá vuodov ságastallamij bágoj ja buojkuldagáj birra. Bárrámbáddá I aj aktivitehtta gánná lihpit aktan juohkusin, ja nahkabihtit oassálasstet mánáj ságastallamijda vaj guládallam ja ságastallam sjaddá sámegiellaj. Gárvvunibme I ietjá giellabáddá mij buoragit gielladoajmman doajmmá.

Gárvvunimen dárbahti máná álu viehkevi, ja dat vaddá buorre vejulasjvuodav dialávvggáj. Adnit sáme buojkuldagájt biktasij birra ja gárvvunime birra, ja gatsostihtit bivtasplakáhtajt ja gávájt.

SAÁ

SAÁ la aktan mánárgárdijn ájnas giellaariedná (sámegiela) mánárgá, ja la ájnas váseduvvá navti mánárgs ja æjgádjis. Diedulasjvuohhta sámegiela ja kultuvra birra SAÁ:an dahká sáme máná vuosstárgvádeduvvi dárgjadusájn ietjasa giela ja kultuvra gáktuj. Dutkam vuoset giellaadno familja álgusjbielen merkaj álov sámegiela giellaávdđánime gáktuj (Svonni 1993). Merkaj dajna álov sáme mánárgá jut SAÁ la sáme giellaariedná. SAÁ:an li skávllámáná 1.–

4.dásen ja máná sierra dárboj 1.–7. Dásen. Da li máná skávlláálldarin gudi li ienep áhpádimed oadtjum ja guhkebuvi jáksám giellaávdđánimen jus buohtastahtá mánárgárgdemánárg. Dajnas la dárbo moálsudáhkes giellaarvusmahttemij mij la hiebaduvvam ávdđánime ja álldarij milta.

SAÁ ij la dagu mánárgárgde juogeduvvam sáme SAÁ:ajda jali sáme ássudagárgda. Dát merkaj muhtem sajijn, sierraláhkáj sáme guovlojn, li máná sámegielaajn sijddagiellan ja ieddnegiellan gudi dárbahti giellaariedná aj SAÁ:an. SAÁ máhtá dajnas vájkkudit sámegiela mánárg giellaávdđánimevi. Dán gáktuj merkaj álov adnet barggijt gudi sámásti vaj mánárgá sjaddi ávdđágává ja vaj máná oadtju állessjattugijt gejna máhtti guládallat. Muhtem SAÁ:ajn máhtti liehket moadda sáme máná, madin ietjá SAÁ:ajn li gallegasj sáme máná. Jus ælla sáme máná SAÁ:an, la huomán ájnas tjalmostahttet ja vuojnnusin dahkat sáme giela ja kultuvrav.

SAÁ:an sáme mánárg la sáemmi láhkáj gá mánárgárgden ájnas guoradallat makkir sámegiela sárgastuvvi mánárgjuohkusin. Máhtti liehket moadda jali akta sámegiela sáemmi SAÁ:an, ja máhtti aj liehket sieradusá mánárg gaskan man buoragijt sárgastij ja dárgdij sámegiela. Máná li binnep tijmajt SAÁ:an gá mánárgárgden ja skávllán. Vuogas la danen adnet sáme girijijt ja nævojt vuojnnusin ja sadjihin. Dahkit aj sámegiela vuojnnusin galbaj, gává ja ietjá tjállusij tjadá SAÁ:an. Dan láhkáj dárgdij sihke sáme máná ja ietjá máná SAÁ:an sámegiela ja kultuvrra gullu bájkkáj ja adná árvov.

SAÁ:a rámmapládna (Utdanningsdirektoratet 2021: 18) dættot jut sáme guovlojn galggá SAÁ árvustallat jahkeplánav sáme jábijrijmo vuosstij, ja dan láhkáj sisanov ja barggovuogij hiebadit árbbedábálasj máhto ja viessomvuogij vuosstij jage tjadá. Dájma tjanáduvvam dási li duola dagu duodje, muorjjim tjavtjan jali ietjá láhkáj ávkkit luondos ja luohkojs. Dáhkki álggobájkev adnet álov ja álggon álov liehket. Subttsasij gulldalit jali subtstallat la aj hávsskes vuohke gáktu sáme subttsasij, gielav ja árbbedábij tjalmosit. Luluj aj vuogas gáhttjot ressursaulmutjijt gudi máhtti subtstallambáttáv tjadádit.

Sáme gielav ja sáme sisanov máhtta tjalmosit málestime ja bárrámbáttá tjadá. Bárrámbáddá la doajmma mij vaddá vejulasjvuodav guládibmáj ja aktisasj bargguj. Gá oassálasstá sáme biebbmoárbbedábij SAÁ:an, duola dagu lájbbut sáme gáhkov jali vuossjat bierggojuptsav bæssá aj sáme sisanov dættodit. Guládallama ja ságastallama tjadá nahká mánáj siegen tjalmosit sáme hállam- ja moalgedimvuogij. Dav máhtta aj tjalmosit tjálatattjat jus ælla njálmálasj gielalásj ressursa dasi. De dáhkki tjálesti plakáhtajda ja biedjat sæjnnáj. Dajna oadtju málsudahkes gielav adnet.

Dutkam guovtegielak mánáj birra vuonet viertti gielav aktijvalattjat ja moatten aktijvuodan adnet vaj buorre giellaávdánimev oadtjot ja aktijvalásj sáme gielav nannit (Svonni 1993). Dán aktijvuodan la njálmálasj ságastallam ja guládallam vuodon. Dáhkki ságastit mánáj dájmaj birra majt tjadá dīhpit, duola dagu tjielggit jali gávvidit majt dahká, subtstastit ja adnet buojkuldagájt, ja mánájt hásttalit ságastibmáj gá stáhki jali ietjá dájmajt dahki. Dát nanni báhkoboannudagáv. Diedulasjvuolta buojkuldagáj birra ma aneduvvi ja málsudahkes repetisjávnná bohtá mánáj ávkken. Ságastit gáváj, girjij ja ietjá dīngaj birra, adnit musihkav doajmman ja gæhttjit duov dáv filmav.

SAÁ:an la aj ávkken sáme sisanov lasedit bæjválasj dájmajda. Buojkulvissan máhtta sáme giellaj lávllot riegádimbiejvvelávllagav. Gárvvunimen máhtta sáme bágojt adnet ja tjadnat dájmajt ja stáhkusij biktasijda ja gárvvunibmáj. Gá máná ja bargge adni sáme gielav aktijvalattjat idedijt gá máná báhti ja bieje gietjen gá vas vuolggi, de dahká ja vuonet árvulasj vuodov sáme giellaj birra SAÁ:an.

Tsuojjgima

Sáme gálvo, spela, girje ja diŋga li vuohkasa adnet mánárgården vaj giella ja kultuvrra boahotá vuojnnusij. Girjiij ja ietjá nævojt gávnnabihtit oktan.no næhttabielen gånna máhttebihtit dajt luojkkat.

Sáme giellaguovdátjiin li aj fálaldagá ja ressurša. Válde aktijvuodav giellaguovdátjiin lahkabirrusin jali gehtja sijá næhttabielev sijá dájmej ja fálaldagáj birra. Dánna gávna listav divna giellaguovdátjiij Vuonan: <https://sametinget.no/sprak/samiske-spraksentre/?sprak=1>.

Sámedikkijn la prosjækta "Sáme máná ádá sebrudaklanján", gånna hálijdi rievdadimev dahkat sáme mánárgårdestruktuvran vaj sáme árbbedábes ja filosofijjas vuolggá. Ulmme l áttjudit sáme pedagávvgálasj metávdájt. Lágá ienep dánna: <https://sametinget.no/barnehage/barnehageprosjektet-sami-manat-odda-searvelanjain-samos/>

Vuollelin tjuovvu muhtem giellanævo ma ávkken báhti gá barggá sámegiellaj mánárgården ja SAÁ:an:

- Gielladájma ÁGOR:ij nuortta-, julev- ja oarjjelsámegiellaj. (ÁGOR/ÁGÅR/MAGE):
  - Oarjjelsámegiellaj: https://ovttas.no/sma/girji_gieledarjomh-magese
  - Julevsámegiellaj: https://ovttas.no/nb/girji_gielladajma-agarij
  - Nuorttasámegiellaj: https://ovttas.no/girji_gielladoaimmat-agorii
- Plakáhtta, filmma ja spella dábdáj birra, nuortta-, julev- ja oarjjelsámegiellaj: <https://ovttas.no/node/35366>
- Spela rijmmalotto, sjoappkabágo, muv vuostasj lotto ja nieljega. Nuortta-, julev-, ja oarjjelsámegiellaj. <https://lohkanguovddas.no/smj/rijmmalotto-muv-vuostasj-lotto>
- Sáme gápte ja ietjá gávne: https://ovttas.no/filbma_koaffar-manaidgarddiide
- Girjásj "Sáme kultuvrradadjadus mánárgárdijn ja skávlájn". Gávnnu dárogiellaj, nuorttasámegiellaj ja julevsámegiellaj. Boahtemin la aj oarjjelsámegiellaj. <https://lohkanguovddas.no/smj/samegiella-ahpadus/manajgardde/girjasj-same-kultuvrradadjadus-manajgardijn-ja-skavljajn>

- Girjje *Samiske stemmer i barnehagen*. Fønnebø, Swart og Jernberg (2021):
https://www.cappelendamm.no/_samiske-stemmer-i-barnehagen-9788202664619
- Bravo-ståhkus nuortta-, julev- ja oarjjelsámegeiellaj:
<https://www.bravoleken.no/produkter/bravo-kickstart-samisk>
- Snakkepakken sámegeiella:
<https://www.snakkepakken.no/produkt/snakkepakken-samisk/>
- Polyino, digitála nævvo báddiduvvam girjij nuorttasámegeiellaj ja oarjjelsámegeiellaj: <https://www.ilteducation.no/tools/polyino-barnehage/>

Máhttebihtit aj girjijt oasstet muhtem almmudagáj tjadá, dagu:

- Davvi Girji: <https://shop.davvi.no/>
- TjállijAlmmudahka: <http://calliidlagadus.org/web/?giella1=nor>
- Iđut: <https://www.idut.no/>

Girjálásjvuotta

- Andersen, Birgit 2021: Vuonak sámemáná – den lulesamiske barnehagen «fra fjorden». – Bente Fønnebø, Anne Lise Johnsen Swart og Unni Jernberg (dåjm.), *Samiske stemmer i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. 200–216.
- Baal, Berit Anne Bals 2004: *The acquisition of grade alternation in North Saami*. Nordlyd 32.1:1–27.
- Baal, Berit Anne Bals 2009: Substantiivvaid máttaluohkát mánáidgielas. – Johanna Ijäs & Nils Øivind Helander (dåjm.), *Sáhkavuorui sáhkkan*. Dieđut 2009:1. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 42–53.
- Baal, Berit Anne Bals 2020: Jiednadibme, báhkoadnem ja gárgadisdahkam. *Gielladájma ÁGÁRIJ. Árra giellaávddánime registrerim – bæjválasj aktan dájman*. Sáme låhkåmguovdásj/Nasjonal Senter for samisk i opplæringa. Karasjok: Davvi Girji.
- Baker, Colin & Wrights, Wayne E. 2021: *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Bilingual Education & Bilingualism: 127. Bristol: Multilingual Matters. Blue Ridge Summit.
- Barnehageloven 2005: *Lov om barnehager (LOV-2005-06-17-64)*. Lovdata. Viettjaduvvam dássta: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64#KAPITTEL_1
- Barne- og familiedepartementet 2003: *FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen)*. Viettjaduvvam dássta: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178_931-fns_barnekonvensjon.pdf
- De Houwer, Annick 2021: *Bilingual Development in Childhood* (Elements in Child Development). Cambridge: Cambridge University Press.
- Egeberg, Espen 2016: *Flere språk-flere muligheter*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Fjellheim, Elin 2007: *Morfologisk utvikling i sørsamisk L2-tilegnelse*. D-uppsats, Umeå universitet.
- Høigård, Anne 2019: *Barns språkutvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ijäs, Johanna Johansen 2009: Mun válddá dán – Giellaoččodeaddji máná ovddemus árramorfologalaš vearbasojahanvuogit. – Johanna Ijäs & Nils Øivind Helander (dåjm.), *Sáhkavuorui sáhkkan*. Dieđut 2009:1. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 54– 69.
- Ijäs, Johanna Johansen 2011: *Davvisámegiela finihtta vearahámiid sojahanvuogádaga oččodeapmi vuollet golmmajahkásaš máná gielas*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Kintel, Ingrid & Mikkelsen, Inga & Mikkelsen, Mathias 2013: Rádnastallama ájnna njuolgadus le sámástit!. – *Bårjås 2013. Luotta - sáme oahppása ja dålus bátsadisá*. Árran julevsáme guovdásj. 6–13.
- NOU 2016:18: *Hjertespråket*. Viettjaduvvam dássta: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-18/id2515222/?ch=1>

Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-1998-07-17-61)* Lovdata. Viettjaduvvam dássta: <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61>

Pasanen, Annika 2015: *Kuávsui já peeivičuovâ. 'Sarastus ja päivänvalo'. Inarinsaamen kielen Revitalisaatio [Morgen og dagslys'. Revitalisering av inarismisk]*. Uralica Helsingiensia 9. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Pulk, Marit Inger M. 2019: *Språklydproduksjon hos nordsamiske fireåringer*. Masteroppgave.

Nord Universitet.

Sámi Giellagálldo u.å.: Informasjon om de samiske språkene. Viettjaduvvam dássta: <https://www.giella.org/about-sami>

Svonni, Mikael 1993: *Samiska skolbarns samiska : en undersökning av minoritetsspråksbehärskning i en språkbyteskontext*. Umeå: s.n.

Todal, Jon 2007: *Samisk språk i Svahken Sijte: sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skule*. – Dieđut, 1. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta. 147–158.

Todal, Jon 2019: *Samisk språk i Noreg. Samiske veivisere*. Viettjaduvvam dássta: <https://samiskeveivisere.no/article/samisk-sprak-i-noreg/>

Utdanningsdirektoratet 2021: *Rammeplan for SFO*. Viettjaduvvam dássta: <https://www.udir.no/utdanningslopet/sfo/rammeplan/>

Åhpadusdirektoráhtta 2017: *Rámmapládna mánájgárdáj*. Viettjaduvvam dássta: <https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-lulesamisk2-2017.pdf>